

вдосконалення інституційних та нормативних засад, що унеможлиблюють прояви правового нігілізму, сприяють утвердженню правової держави, демократичного врядування та зміцненню європейського правопорядку в цілому.

Список використаних джерел:

1. Договір про заснування Європейської Спільноти від 07.02.1992 (консолідована версія станом на 1 січня 2005 року) https://zakon.rada.gov.ua/go/994_017 (дата звернення 30.04.2025).
2. Падалка Р. О. Верховенство права як основоположний принцип права. Дисертація на здобут. наук. ступеня кандид. юридичних наук за спец. 12.00.01. К. 2017. 195 с.
3. Closa C., Kochenov D. Reinforcing Rule of Law Oversight in the European Union. *International Journal of Constitutional Law*, Volume 15, Issue 3, July 2017, Pages 866–872, URL: <https://doi.org/10.1093/icon/mox064> (дата звернення 30.04.2025).
4. Husa J. Developing Legal System, Legal Transplants, and Path Dependence: Reflections on the Rule of Law. *The Chinese Journal of Comparative Law*, Volume 6, Issue 2, December 2018, Pages 129–150, URL: <https://doi.org/10.1093/cjcl/cxy008> (дата звернення 30.04.2025).
5. Judgment of the Court of 23 April 1986. - Parti écologiste "Les Verts" v European Parliament. - Action for annulment - Information campaign for the elections to the European Parliament. - Case 294/83. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61983CJ0294> (дата звернення 30.04.2025).

Дуденко Анастасія Сергіївна

здобувачка ступеня вищої освіти
магістра Навчально-наукового
інституту права та психології
Національної академії внутрішніх
справ

Науковий керівник:

Сьох Катерина Ярославівна,

завідувач кафедри конституційного
права Навчально-наукового інституту
права та психології Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

КОНСТИТУЦІЙНА СКАРГА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ ПРАВ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ДОСВІД І ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ

У межах процесу європейської інтеграції Україна взяла на себе

зобов'язання забезпечити ефективні національні механізми захисту прав, що відповідають як вимогам статті 13 Європейської конвенції з прав людини, так і Копенгагенським критеріям щодо верховенства права. У цьому контексті запровадження у 2016 році інституту індивідуальної конституційної скарги стало важливим етапом розвитку української моделі конституційного контролю та частиною адаптації правової системи до європейських зразків.

Конституційна скарга дозволяє фізичним і юридичним особам звертатися до Конституційного Суду України у разі порушення їхніх конституційних прав законами, що підвищує інституційну спроможність держави в гарантуванні прав людини. Разом з тим, ефективність цього інституту, його доступність, швидкість розгляду та вплив на правозастосовну практику викликають жваві наукові дискусії та потребують подальшого осмислення.

Право на подання конституційної скарги виходить за межі формального слідування закону, адже надає індивіду можливість поставити під сумнів саму конституційність норми, що стала основою остаточного судового рішення. Такий механізм означає новий підхід до правової культури – з пріоритетом прав людини як вищої цінності, що превалює над будь-якими нормами, встановленими державою.

Венеціанська комісія «За демократію через право» у своєму звіті щодо запровадження конституційної скарги в Україні зазначила, що модель конституційної скарги, запроваджена в Україні, може бути ефективною у випадках, коли порушення конституційних прав і свобод особи зумовив неконституційний закон, однак зробила чимало застережень щодо її ефективності відповідно до вимог статті 13 Конвенції про захист основоположних прав і свобод людини і громадянина [5, с. 104].

Як слушно зазначають Ю. Барабаш та Г. Берченко, проблема ефективності інституту конституційної скарги є принципово важливою і для застосування пункту 1 статті 35 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також для забезпечення можливості посилання на гарантії, передбачені статтею 6 цієї Конвенції. У контексті діяльності Конституційного Трибуналу Польщі Європейський суд з прав людини зазначив, що конституційна скарга може вважатися ефективним засобом правового захисту лише за таких умов: якщо індивідуальне рішення, яке, ймовірно, порушує Конвенцію, ґрунтується на прямому застосуванні неконституційної норми національного законодавства; та якщо існують процесуальні механізми для перегляду таких рішень після встановлення їх неконституційності рішенням конституційного суду. Цей підхід, зокрема, був підтверджений у справі «Xero Flor w Polsce sp. z o.o. v. Poland» (рішення ЄСПЛ від 7 травня 2021 року, заява № 4907/18), і він має бути врахований при оцінці дієвості конституційної скарги як національного засобу захисту в Україні [4, с. 11].

Практика Конституційного Суду України демонструє, що в окремих випадках інститут конституційної скарги дійсно виконує функцію ефективного засобу юридичного захисту. Це підтверджується низкою рішень, у яких Суд не лише визнав неконституційність окремих положень законів, а й

сформулював принципово важливі підходи до реалізації прав і свобод людини.

Так, у Рішенні від 7 квітня 2021 року № 1-р(П)/2021 Суд визнав неконституційним положення закону, яке передбачало делегування повноважень Кабінету Міністрів України щодо визначення мінімальних розмірів пенсій для осіб з інвалідністю, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. Конституційний Суд наголосив на неприпустимості звуження соціальних гарантій для цієї категорії осіб залежно від фінансових можливостей держави, вказавши, що саме законодавець, а не виконавча влада, має визначати такі гарантії. Таким чином, було реалізовано принцип юридичної визначеності й забезпечено верховенство соціального змісту Конституції.

У Рішенні від 30 вересня 2009 року № 23-рп/2009 Суд надав офіційне тлумачення положень статті 59 Конституції України щодо права на правову допомогу. Було підтверджено, що це право є загальним, невід'ємним і гарантується будь-якій особі незалежно від характеру її правовідносин із державою. Конституційний Суд підкреслив, що надання правової допомоги не обмежується виключно адвокатурою, якщо інше не передбачено законом. Раніше цю позицію було викладено ще у Рішенні від 16 листопада 2000 року № 13-рп/2000, в якому було визнано неконституційними положення Кримінально-процесуального кодексу та Кодексу України про адміністративні правопорушення, які звужували право особи на вільний вибір захисника.

Іншим важливим прикладом є Рішення від 25 листопада 1997 року № 6-зп у справі громадянки Дзюби Г. П., в якому Суд тлумачив право на судовий захист (стаття 55 Конституції України). Було підтверджено, що будь-яка особа незалежно від громадянства має право оскаржити до суду рішення, дії або бездіяльність органів влади чи посадових осіб, якщо вони порушують права людини. Це положення отримало подальший розвиток у Рішенні від 25 грудня 1997 року № 9-зп, де зазначено, що кожному гарантується право на судовий захист і заборонено відмову в доступі до правосуддя.

Ці рішення демонструють, що, попри окремі недоліки механізму конституційної скарги, у ключових справах Конституційний Суд України забезпечує реалізацію фундаментальних прав та формує сталі орієнтири для судової практики в умовах євроінтеграції.

Отже, для визнання конституційної скарги дієвим засобом правового захисту вона повинна бути не лише доступною, але й результативною. Сутність конституційної скарги полягає в перетворенні Конституції з декларативного документа на живий інструмент регулювання суспільних відносин. Її надання громадянам утворює концепт реального конституціоналізму – такого, у якому держава визнає людину носієм найвищих цінностей, а сама Конституція стає джерелом безпосередньої дії. Правовий режим конституційного контролю, закладений у Конституції України, виступає гарантією дотримання принципу верховенства права та забезпечення європейських стандартів захисту прав і свобод.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р./ Рада Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
4. Барабаш Ю., Берченко Г. Ефективність індивідуальної конституційної скарги як засобу захисту прав особи в Україні. Вісник Конституційного Суду України. 2021. № 5. С. 9-21. URL: <https://ccu.gov.ua/library/efektyvnist-individualnoyi-konstytuciynoyi-skargy-yak-zasobu-zahystu-prav-osoby-v-ukrayini>
5. П'єцко Ю. Є. Конституційна скарга в Україні та країнах Європейського Союзу: порівняльний аспект. Юридичний вісник Національного авіаційного університету. Том 3 № 60. 2021. С. 103-109. URL: <file:///C:/Users/Admin/Downloads/16.pdf>
6. Конституція України в практиці конституційного суду: офіційне тлумачення та юридичні позиції 1997-2023 / вступ С. П. Головатого; упоряд. С. П. Головатий, В. М. Бесчастний, Л. І. Бірюк, Н. І. Адамчик, Ю. М. Михеєнко. Київ : ВАІТЕ, 2024. 448 с. URL: <https://ccu.gov.ua/library/konstytuciya-ukrayiny-v-praktyci-konstytuciynogo-sudu-ofitsiynе-tlumachennya-ta-yurydychni>
7. Крайник Г.С. Конституційний Суд України – реформування у напрямі євроінтеграції України. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство» ДВНЗ «Ужгородський національний університет» № 5. 2023. С. 139-146. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/11/25.pdf>